

HOTARUL ȘI OCOLUL CURȚII DOMNEȘTI DE LA TÂRGU FRUMOS (Secolele XV–XVII)

Prezentul material se dorește a fi continuarea unui prim articol privitor la Târgu Frumos în Evul Mediu¹. După ce am trecut în revistă principalele momente din istoria (prea puțin cunoscută!) a orașului de pe Bahluiet, consacrăm aceste rânduri evoluției hotarului și ocolului curții domnești de la Târgu Frumos.

Desigur, problematica generală referitoare la hotarele și ocoalele din preajma târgurilor medievale este destul de bine cunoscută, grație unor studii speciale privitoare la organizarea administrativă a Moldovei în Evul Mediu², precum și datorită capitolelor dedicate acestui subiect în sintezele de istorie a românilor sau a României³. În ultimul timp au apărut și lucrări de analiză, amintind aici doar pe cele consacrate ocoalelor curților domnești din Hârlău⁴ și Iași⁵. Întemeiate pe o amplă informație documentară, acestea completează un evident gol istoriografic.

Fiind o așezare urbană de mici dimensiuni, reședință a unuiu dintre cele mai mici ținuturi ale Moldovei medievale, Târgu Frumos nu a avut un hotar și un ocol prea întinse. Ca atare, în documente nu apar prea multe referiri la satele din aceste unități administrative.

*
* *

Reamintim că „toate târgurile moldovenești sunt așezate pe pământ domnesc”⁶, cel puțin până la sfârșitul secolului al XVI-lea, „târgoveții având numai folosința pământului”⁷. Așadar, „târgoveții nu erau proprietari deplin, ci (doar) uzufructuari”⁸.

Hotarul târgului va constitui, până pe la mijlocul veacului al XVII-lea, al doilea cerc concentric, din cele trei propuse de C.C. Giurescu: vatră, moșie (sau hotar) și ocol. În acest al doilea cerc

¹ Marcel Lutic, *Târgu Frumos în Evul Mediu (secolele XV–XVIII)*, în „Ioan Neculce”. Buletinul Muzeului de istorie a Moldovei (IN), Iași, I, 1995, p. 11–19.

² V.C. Nicolau, *Priviri asupra organizării administrative a Moldovei*, Bârlad, 1915; V. Lungu, *Ținuturile Moldovei până la 1711*, în CI, nr. 2, 1928, p. 97–109; idem, *Ținuturile Moldovei până la 1711 și administrarea lor*, în aceeași publicație, vol. XVII, 1943, p. 211–250; Ioan C. Filitti, *Despre vechea organizare administrativă a Principatelor române*, București, 1935; A.V. Sava, *Târguri, ocoale domnești și vornici în Moldova*, în „Academia Română. Buletin științific”, tom. IV, 1952, nr. 1–2, p. 71–97; Constantin Cihodaru, *Refacerea ocoalelor cetăților și curților domnești în a doua jumătate a secolului al XV-lea*, în *Omagiu lui P. Constantinescu – Iași*, București, 1965, p. 267–273; Dumitru Ciurea, *Organizarea administrativă a Moldovei*, în AIIAI Iași, tom. II, 1965, p. 143–237; Ion Toderașcu, *Unele precizări în legătură cu hotarul și cu vatra târgurilor din Moldova (sec. XV–XVIII)*, extras din AȘUI, secț. III, Istorie, tom. XII, 1966; I.D. Marin, *Contribuții la studierea curților domnești din Moldova*, extras din „Studii și articole de istorie”, tom. IX, 1967; Nicolae Grigoraș, *Instituții feudale din Moldova. Organizarea de stat până la mijlocul secolului al XVIII-lea*, București, 1971; M.D. Matei, *Observații în legătură cu raporturile dintre orașele medievale și satele situate în împrejurimile acestora*, în SCIVA, tom. XXIX, nr. 3 (1978), p. 365–384; Gheorghe Pungă, *Cu privire la organizarea administrativă a Moldovei la mijlocul veacului al XVII-lea*, extras din AȘUI, tom XXXVI, 1990.

³ A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, ediția a III-a, București, 1920; C.C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. II, și III, București, 1937 și 1946; Nicolae Iorga, *Istoria românilor*, vol. IV, București, 1937; *Istoria României*, vol. II, București, 1964.

⁴ Daniel Botezatu, *Ocolul târgului Hârlău. Geneză și evoluție*, în IN, I, 1995, p. 21–32.

⁵ Sorin Iftimi, *Evoluția ocolului domnesc al orașului Iași*, în IN, I, 1995, p. 63–76.

⁶ C.C. Giurescu, *Târguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, București, 1967, p. 150.

⁷ Idem, *Istoria românilor*, vol. II, București, 1937, p. 455.

⁸ *Ibidem*, p. 359.

intră terenul bun, (ogoare, fânețe, livezi, vii, prisăci, heleștee)⁹, întinzându-se până la hotarele satelor vecine, constituind „perimetrul indispensabil existenței lor ca organisme economico-sociale“¹⁰.

Făcând apel la documentele păstrate, constatăm că hotarul Târgului Frumos cuprindea o zonă auxiliară, complementară vetrei de locuire, constituită din numeroase mori, prisăci, heleștee, precum și din controversatele odăi¹¹.

Acest hotar fiind proprietate domnească putea fi înstrăinat numai de domnie. Astfel, pentru exemplificare, amintim că înainte de 31 octombrie 1599 „niște mori, o prisacă și o odaie (de) la Târgu Frumos“¹² erau dăruite de Ieremia Movilă voievod lui Gugea ușer. La 31 octombrie același an, aceste proprietăți vor fi întărite lui Mogâldea, vornic de gloată, fratele Gugii. Va urma o dispută îndelungată în legătură cu această danie. De la Mogâldea, morile, prisaca și odaia vor trece la mănăstirea Secul în 1606¹³. Târgoveții nu se vor împăca cu acest lucru, pentru că la 19 februarie 1617 îl vor acuza pe Ureche, tatăl cronicarului, și pe călugării de la Secul că le-au luat moșiile. A fost necesară intervenția domnului pentru a aplana conflictul¹⁴.

La 10 iunie 1629, Barnovschi vodă va dăruia mănăstirii „din nou zidite, Hangul, niște mori și cu heleștee la Bahlueț, în hotarul Târgului Frumos“¹⁵.

Pe lângă cele două mănăstiri și cei trei proprietari particulari amintiți mai sus, mai există și alte atestări documentare privitoare la hotarul târgului. Printre aceștia Nistor și Grigore Ureche¹⁶ (de la începutul veacului al XVII-lea) și Ion Neculce (din 1707)¹⁷.

Care va fi reacția târgoveților în fața acestor danii masive? Din documente reiese că aceștia nu au acceptat prea ușor o asemenea situație; relevant este și episodul din 1617¹⁸, amintit anterior. În a doua jumătate a veacului al XVII-lea, disputa dintre călugării de la Secul și târgoveți continuă, după cum probează documentul din 28 ianuarie 1677¹⁹. Acum, Antonie Ruset vodă va trimite doi boieri pentru a judeca pricina. Târgoveții vor „rămâne, (iarăși!), de lege“, deoarece călugării aveau prin ce își susține dreptul de proprietate: urice de danie și de întărire de la mai toți domnii care i-au urmat lui Ieremia Movilă voievod.

Așadar, puținele referiri la hotarul Târgului Frumos vizează daniile pe care domnii încep să le facă din „împrejurimile“ acestuia și, mai ales, atitudinea târgoveților față de asemenea acte. Din această atitudine se observă că târgoveții se comportă mai mult ca niște proprietari și mai puțin ca „uzufructuari“.

*
* *

După cum se știe, a existat și mai există o întreagă dispută istoriografică cu privire la ocoalele domnești. Din aceasta s-a conturat o mai precisă delimitare terminologică. Studiile lui A.V. Sava²⁰, I.D. Marin²¹ și Constantin Cihodaru²² au contribuit esențial la acest lucru. Subscriem ideii conform căreia ocoalele erau „totalitatea moșiilor sau satelor domnești, grupate în jurul unei curți domnești, oriunde s-ar

⁹ Idem, *Târguri sau orașe*, p. 173.

¹⁰ Dumitru Ciurea, *op. cit.*, *passim*.

¹¹ C.C. Giurescu, *Împrumuturi cumane în limba română: odaie și cioban*, în „Studii și cercetări lingvistice“, nr. 2 (1961), p. 205–212.

¹² *Documente privind istoria României (DIR)*, A, veacul XVI, vol. IV, București, 1965, p. 272.

¹³ *DIR*, A, veacul XVII, vol. II, p. 56–57.

¹⁴ *Ibidem*, vol. IV, p. 100–101.

¹⁵ *Catalogul documentelor moldovenești din Arhiva Istorică Centrală a Statului (CDM)*, Supliment I, București, 1975, p. 163, nr. 454.

¹⁶ *Ibidem*, p. 208–209, nr. 629.

¹⁷ *Ibidem*, vol. V, p. 169, nr. 651.

¹⁸ Vezi mai sus nota nr. 14.

¹⁹ *CDM*, vol. IV, p. 53, nr. 132.

²⁰ A.V. Sava, *op. cit.*

²¹ I.D. Marin, *op. cit.*

²² Constantin Cihodaru, *op. cit.*

afla o asemenea curte, în târg, în cetate sau într-un sat oarecare”²³, aceasta fiind valabilă până cel mult la mijlocul al XVII-lea, când încă mai era menținut sistemul curților itinerante.

I.D. Marin crede că la Târgu Frumos au existat curți domnești de aceeași vechime cu cele de la Hârlău²⁴. Nicolae Stoicescu și Dumitru Ciurea susțin că acestea sunt din vremea Ștefan cel Mare²⁵. Iorga descrie „casele domnești ale lui Rareș”²⁶. Pe la mijlocul veacului al XVII-lea, Paul de Alep amintește „palatul de piatră”²⁷ de la Târgu Frumos. Conrad Hildebrandt ne informează că „domnul Moldovei avea aici o clădire spațioasă”. Sunt și alte mențiuni²⁸ care atestă existența și o oarecare activitate în aceste curți domnești de la Târgu Frumos în a doua parte a secolului al XVII-lea și la începutul celui următor.

Faptul că uricul târgului se referă la satele din ocol, ne arată existența curții domnești din vremea lui Ștefan cel Mare; în aceste condiții, Costăchescu are dreptate când afirmă că „probabil Ștefan cel Mare a făcut ocol de sate Târgului Frumos, dându-i pe lângă Prigoreni, Avrămești, Ruscani și Dădești”²⁹. Satele acestea sunt amintite deseori în documente din primele decenii ale veacului al XVII-lea. Ele, „mai înainte de uricul târgului, de la Ștefan vodă cel bătrân, (...) și-au avut o viață aparte, sub stăpânii lor proprii și în afară de hotarul domnesc”³⁰. Se impune să observăm imprecizia terminologică la Costăchescu, explicabilă altfel pentru stadiul în care se afla istoriografia problemei în discuție în perioada interbelică.

Pe de altă parte, avem îndoieli cu privire la apartenența seliștii Prigoreni la ocolul curții domnești din Târgu Frumos³¹. Seliștea e amintită în hotarul târgului, dar aceasta nu ne îndreptățește să o socotim „atârnată de ocolul curții domnești”, deoarece formula aceasta și nici o alta incluzând termenul „ocol” nu apare în documente, așa cum este cazul pentru celelalte sate din ocol. Avem îndoieli și în privința șesului domnesc Râțul³², ca și a locului numit Gugea³³, care, mai degrabă, le-am alătura hotarului domnesc.

Astfel, conchidem că ocolul curții de la Târgu Frumos era destul de restrâns, cuprinzând numai satele *Dădești*, *Ruscani* și *Avrămești*. Toate sunt sate străvechi, atestate încă din prima jumătate a secolului al XV-lea. Date referitoare la intrarea lor în ocol, probabil prin cumpărare, sau din timpul în care au depins de ureadnicul curții de la Târgu Frumos, nu avem; singurele informații sunt de la începutul veacului al XVII-lea, când aceste sate au ieșit, prin dani domnești, din ocol. În aceste documente revine des formula: „a fost dreaptă ascultătoare de Târgu Frumos”³⁴ sau „seliștea a fost dreaptă ascultătoare de orașul domniei mele”³⁵, indiciu clar al fostei apartenențe la ocol. Satele și seliștele acestea ies din stăpânire domnească după cum urmează: Dădeștii – la 10 august 1610³⁶, dăruți de Constantin Movilă voievod lui Arpentie postelnic; interesant e faptul că, aproape concomitent cu ieșirea din ocol, Dădeștii vor fi integrați administrativ ținutului Roman (22 august 1611)³⁷; Ruscanii, în intervalul 1616–1619 sau 1623–1626, adică în timpul celor două domnii ale lui Radu Mihnea vodă, care îi dăruiește lui Tănase vornic de gloată³⁸ iar Avrămeștii sau Avrămenii, localizați de Mihai Costăchescu

²³ A.V. Sava, *op. cit.*, p. 81.

²⁴ I.D. Marin, *op. cit.*, p. 3.

²⁵ Nicolae Stoicescu, în Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, București, 1973, p. 93, nota 10.

²⁶ Nicolae Iorga, în *RI*, I, 1915, p. 94.

²⁷ *Căldători străini despre Țările Române*, vol. VI, București, 1978, p. 155–156.

²⁸ Viorica Lascu, *Documente inedite privitoare la Țările Române în secolul al XVII-lea*, în *AIINC*, 1969, p. 257; Mihail Kogălniceanu, *Cronicele României sau Letopiseșele Moldoviei și Valahiei*, ediția a II-a, tom. III, București, 1872, p. 20 și 105.

²⁹ Mihai Costăchescu, *Documente moldovenești de la Ștefan cel Mare*, Iași, 1933, p. 232.

³⁰ Idem, *Satul Prigoreni cu trupurile sale: Avrămenii, Râțul, din județul Iași*, în *IN*, fasc. V, 1925, p. 41.

³¹ *Ibidem*, p. 40–70.

³² *Ibidem*; Idem, *Târgul-Frumos și satele din jur*, în ms. la Arhivele Statului din Iași, p. 1.

³³ *Ibidem*.

³⁴ *DIR*, A, veacul XVII, vol. II, p. 315.

³⁵ *Ibidem*, *pussim*.

³⁶ *Ibidem*, p. 315.

³⁷ *Ibidem*, vol. III, p. 29–30.

³⁸ Mihai Costăchescu, *Satele Ruscanii și Găneștii cu trupurile lor Căcăceștii și Moiceștii din județul Iași (Schiță istorică)*, în *IN*, fasc. 6 (1926–1927), p. 87.

pe unde „sunt azi satele Prigoreni“³⁹, la 11 decembrie 1629 erau dăruiti de Alexandru Coconul voievod tot lui Tănase⁴⁰. Toate aceste sate au fost probabil sub directa autoritate a ureadnicului sau vornicului de la curtea domnească din Târgu Frumos, având în fruntea lor câte un vornicel.

Ne-ar fi interesat istoria acestor sate, în fond istoria ocolului, între sfârșitul secolului al XV-lea și primii ani ai veacului al XVIII-lea, însă nu poate fi vorba de așa ceva din cauza absenței informației documentare relevante.

În încheiere, subliniem un fapt: și în cazul Târgului Frumos, hotarul și ocolul curții domnești evoluează după același tipic, general valabil și pentru celelalte așezări urbane ale Moldovei medievale: aproximativ două secole proprietatea domnească este omniprezentă, pentru ca, de la sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul celui următor, prin danii succesive ale domniei, majoritatea acestor proprietăți să devină boierești sau mănăstirești.

³⁹ Idem, *Târgul-Frumos și satele din ținutul Cărligăsură*, în Fondul personal „Mihai Costăchescu“ de la Arhivele Statului din Iași, planșa Prigoreni.

⁴⁰ Idem, *Satul Prigoreni*, p. 47.